

JOHN leCARRÉ Vakoojan perintö

Tammi

John le Carré

Puhelu vainajalle

Paholaisen siivet

Mies kylmästä

Peilisota

Tapahtui Bostonissa

Pappi, lukkari, talonpoika, vakooja

Sota ilman sankareita

Värisuora

Pieni rumpalittyttö

Täydellinen vakooja

Sankari vai vakooja

Vakoojan testamentti

Yön pakolainen

Vain meidän kesken

Panaman räätäli

Single & poika

Uskollinen puutarhuri

Ylimmät ystävät

Pakanalaulu

Lainsuojaton

Hurmaava petturi

Tulenarka totuus

Vakoojan perintö

John le Carré

*Vakoojan
perintö*

SUOMENTANUT TERO VALKONEN

KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ

tammi

75 VUOTTA

HELSINKI

ENGLANNINKIELINEN ALKUTEOS

A Legacy of Spies

ilmestyi Isossa-Britanniassa 2017.

COPYRIGHT © 2017 BY DAVID CORNWELL

SUOMENKIELINEN LAITOS © KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ TAMMI, 2018

PAINETTU EU:SSA

ISBN 978-951-31-9863-3

I

Annan seuraavassa mahdollisimman totuudenmukaisen selvityksen asemastani brittiläisessä petosoperaatioissa (Onnenpotku), joka toteutettiin Itä-Saksan turvallisuuselin Stasia vastaan 1950-luvun lopulla ja 1960-luvun alussa ja jonka seurauksena menehtyi paras brittiagentti, jonka kanssa olen työskennellyt, samoin kuin syytön nainen, jonka puolesta hän henkensä uhrasi.

Tiedustelupalvelun työntekijä on inhimillisille tunteille aivan yhtä altis kuin kuka tahansa. Olennaista on, kuinka hyvin hän kykenee ne tukahduttamaan joko reaaliajassa tai – kuten minun tapauksessani – viidenkymmenen vuoden päästä. Vielä pari kuukautta sitten, kun makoi-
lin iltasella kotona syrjäisessä bretagnelaismaatalossa ja kuuntelin karjan ääntelyä ja kanojen kinastelua, pystyin vastustamaan uppiniskaisesti syytteleviä ääniä, jotka aika ajoin pyrkivät rauhaani häiritsemään. Olin liian nuori, intin, olin liian sinisilmäinen, liian naiivi, liian alhaisessa asemassa. Jos te päänahkoja kaipaatte, sanoin äänille, ottakaa kohteiksenne petoksen varsinaiset mestarit George Smiley ja hänen herransa Valvoja. Nimenomaan heidän hienostunut viekkautensa, minä vakuutin, nimenomaan heidän kiero oppinut älynsä, ei suinkaan

minun, tuotti Onnenpotkun riemuvoiton ja ahdingon. Vasta nyt, kun salainen palvelu, jolle elämäni parhaat vuodet omistin, on katsonut minut tilivelvolliseksi, joudun vanhana ja häkeltyneenä kuvaamaan osuuteni hyvät ja huonot puolet, koituiipa se miten kalliiksi hyvänsä.

Se, kuinka ylipäänsä päädyin ulkomaisen tiedustelu-palvelun palkkalistoille – eli ”Sirkukseen”, kuten me edistykselliset sitä kutsuimme niinä onnellisina aikoina, jolloin emme vielä majailleet groteskissa linnakkeessa Thamesin rannalla vaan mahtipontisessa viktoriaanisen ajan punatiilitalossa Cambridge Circusin mutkassa – on minulle aivan yhtä suuri arvoitus kuin syntymäni olosuhteet, tai itse asiassa suurempikin, sillä näitä kahta ei voi erottaa toisistaan.

Isäni, jota tuskin muistan tavanneeni, oli äitini mukaan vauraan Keski-Englannissa asuneen ranskalais-englantilaisen suvun hulttiopoika, joka oli mielihaluisaan harkitsematon ja kulutti perintöään kovaa vauhtia mutta sai paljon anteeksi rakkaudellaan Ranskaa kohtaan. Kesällä 1930 hän nautti tervehdyttävästä vedestä Saint-Malon kylpyläkaupungissa Bretagnen pohjoisrannikolla, kävi kasinoilla ja porttoloissa ja eli ylipäätään maailmanmiehen elkein. Minun äitini, pitkään Bretagnessa asuneen maanviljelijäsuvun ainoa jälkeläinen, oli tuolloin kaksikymmentävuotias ja sattui olemaan Saint-Malossa, sillä hänet oli haluttu morsiusneidoksi vauraan karjahuutokauppiiaan tyttären häihin. Niin hän ainakin väitti. Hän on kuitenkin asiassa ainoa tietolähde, eikä hän epäröinyt koristella tosiasioita, milloin ne sattuivat puhumaan häntä vastaan, joten en yllättyisi, mikäli hän

olisi saapunut kaupunkiin vähemmän ylevässä tarkoituksessa.

Äiti kertoi livahtaneensa toisen morsiusneidon kanssa hääjuhlista jo parin samppanjalasillisen jälkeen, ja he lähtivät kauniissa hepeneissään vilkkaalle kävelykadulle, jossa myös isäni päämäärätietoisena kulki. Äiti oli nätti ja huikentelevainen, hänen ystävänsä ei niinkään. Seurasin pikaromanssi. Äiti oli ymmärrettävästi haluton puhumaan täsmällisemmin sen etenemisvauhdista. Pian järjestettiin siis toisetkin häät. Minä olen niiden seuraus. Avioliiton arki ei näyttänyt isälle sopivan, ja hän onnistui jopa liiton ensimmäisinä vuosina olemaan enemmän poissa kuin paikalla.

Tässä vaiheessa tarinaa tapahtuu sankarillinen käänne. Sota muuttaa tunnetusti kaiken, ja minun isäni se muutti kertaheitolla. Hän säntäsi melkein heti sen alettua takomaan Englannin sotaministeriön ovea, ilmoittautumaan valmiiksi palvelemaan mitä tahansa laitosta, joka hänet hyväksyisi. Äidin mukaan hän sai tehtäväkseen pelastaa Ranskan omin käsin. Isä saattoi myös haluta perhettä pakoon, mutta tällainen ajattelu oli harhaoppia, jota ei saanut mainita äidin läsnä ollessa. Isoon-Britanniaan oli hieman aiemmin perustettu salainen erikoisagenttiyksikkö Special Operations Executive, jonka itse Winston Churchill tunnetusti määräsi ”sytyttämään Euroopan ilmieliekkihin”. Lounais-Bretagnen rannikkokaupunkien liepeillä oli runsaasti saksalaisten sukellusveneitä, ja koska kotikaupunkimme Lorient oli entinen Ranskan laivaston tukikohta, niitä oli runsaimmin juuri siellä. Isä hyppäsi laskuvarjolla viidesti Bretagnen tasangoille,

ystävystyi löytämiensä vastarintaryhmittymien kanssa, aiheutti parhaansa mukaan rettelöitä ja koki Gestapon käsissä karmean kuoleman rennesiläisessä vankilassa – eli hän jätti jälkeensä mallin epäitsekästä omistautumisesta, jonka mukaisesti yksikään poika ei voinut elää. Lisäksi hän jätti jälkeensä perusteettoman uskon brittiläiseen koululaitokseen, ja vaikka hän itse menestyi surkeasti omassa sisäoppilaitoksessaan, sama kohtalo koitui minulle.

Olin elänyt ensimmäiset vuoteni suoranaudessa paratiisissa. Äiti laittoi ruokaa ja rupatteli, isoisä oli ankara mutta lempeä, maatilalla meni hyvin. Puhuimme kotioloissa bretonia. Kylämme katolisessa koulussa oli kaunis nuori nunna, joka oli viettänyt puoli vuotta *au pairina* Huddersfieldissä ja opetti minulle sekä englannin alkeet että valtiollisen määräyksen mukaisesti ranskaa. Vapaa-aikanani kirmasin maatilaa ympäröivillä niityillä ja kallioilla, korjasin tattaria äidin ohukaisia varten, hoidin vanhaa Fadette-nimistä emakkoa ja puuhasin kylän lasten kanssa kaikenlaista hurjaa.

Tulevaisuus ei merkinnyt minulle mitään ennen kuin se iski.

Pullea Murphy-niminen nainen, edesmenneen isäni serkku, irrotti Doverissa käteni äidin kädestä ja vei minut kotiinsa Ealingiin. Olin kahdeksan. Näin junan ikkunasta elämäni ensimmäiset sulkupallot. Herra Murphy sanoi illallisella, että kaikki päättyisi muutaman kuukauden kuluessa, mihin rouva Murphy totesi ettei muuten päättyisi; kumpikin puhui hitaasti ja toisti sanansa, jotta pysyisin perässä. Seuraavana päivänä rouva Murphy vei

minut Selfridgesiin, osti minulle koulupuvun ja säilytti kuitit. Sitä seuraavana päivänä hän seisoj Paddingtonin asemalaiturilla ja vetisteli, kun heilutin uutta koululakkia hänelle hyvästiksi.

Isän minulle tahtomaa englantilaistamista ei sinänsä tarvitse kummemmin ihmetellä. Elettiin sota-aikaa. Koulujen täytyi opettaa niitä oppilaita, jotka sautuivat saamaan. En ollut enää Pierre vaan Peter. Toiset oppilaat pilkkasivat huonoa englantiani, ahdistuneet opettajat pilkkasivat bretonikorosteista ranskaani. Minulle kerrottiin melkein kuin ohimennen, että saksalaiset olivat miehittäneet pikkukylämme Les Deux Eglisesin. Äidin kirjeet, jos ylipäänsä saapuivat perille, tulivat ruskeissa kuorissa, joissa oli brittiläiset leimat ja Lontoon merkit. Kykenin vasta vuosia myöhemmin kuvittelemaan, keiden rohkeiden käsien kautta niiden oli täytynyt kulkea. Lomat tarkoittivat poikaleirejä ja korvikevanhempia. Punatiiliset valmistavat koulut muuttuivat graniitinharmaiksi sisäoppilaitoksiksi, mutta sisältö pysyi samana: samaa margariinia, samoja latteuksia isänmaallisuudesta ja imperiumista, samaa sattumanvaraista väkivaltaa, samaa piittaamatonta julmuutta ja tyydyttymätöntä, ilmaistematta jäävää seksuaalista halua. Eräänä kevät-iltana 1944, vähän ennen Normandian maihinnousua, rehtori kutsui minut kansliaansa ja ilmoitti että isä oli kaatunut sankarina, mistä minun tulisi olla ylpeä. Tarkempaa selitystä ei turvallisuussyistä voitu antaa.

Kuusitoistavuotiaana palasin harvinaisen tympeän kesälukukauden päätteeksi rauhaisaan Bretagneen keskenkasvuisena englantilaisena hylkiönä. Isoisä oli

kuollut. Äidin taloudessa oli uusi kumppani nimeltä monsieur Emile. En pitänyt monsieur Emilestä. Fadettesta oli annettu puolet saksalaisille, puolet vastarintaliikkeelle. Halusin paeta lapsuuteni ristiriitoja ja koin myös poikamaista velvollisuudentuntoa, joten matkustin junassa jäniksenä Marseilleen, valehtelin olevani vuoden verran vanhempi ja yritin päästä Ranskan muukalaislegioonaan. Don Quijote -henkinen yritykseni kariutui nopeasti, koska muukalaislegioona otti poikkeuksellisesti huomioon äidin vaatimukset, sillä perusteella etten ollut muukalainen vaan ranskalainen. Ja niin minut vapautettiin uuteen vankeuteen, tällä kertaa Lontoon esikaupunkiin nimeltä Shoreditch, missä isän yllättäen paljastunut velipuoli Markus johti firmaa, joka toi arvoturkiksia ja -mattoja Neuvostoliitosta – hän tosin nimitti sitä aina Venäjäksi. Markus tarjoutui opettamaan minulle alaa.

Markus-setä on edelleen yksi elämäni ratkaisemattomista arvoituksista. En vielääkään tiedä, liittyikö hänen työtarjojoksensa millään tavoin siihen, keistä tuli myöhemmin esimiehiäni. Kun kysyin häneltä miten isä kuoli, hän pudisti paheksuvasti päätään – eikä siis suinkaan paheksunut isääni vaan kysymykseni karkeutta. Mietin toisinaan, onko mahdollista syntyä salamyhkäisenä samaan tapaan kuin voi syntyä rikkaana, pitkänä tai musiikillisesti lahjakkaana. Markus ei ollut ilkeä, kireä tai epäystävällinen. Hän oli yksinkertaisesti salamyhkäinen. Hän oli Keski-Euroopasta, hänen sukunimensä oli Collins. En missään vaiheessa saanut selville, mikä se oli aiemmin ollut. Hän puhui englantia erittäin

nopeasti ja korostuksella, mutta hänen äidinkielensä jäi minulle arvoitukseksi. Minä olin hänelle Pierre. Hänellä oli Dolly-niminen naisystävä, joka piti Wappingissa hattukauppaa ja tuli perjantai-iltapäivisin varaston ovelle häntä vastaan. En kuitenkaan tiedä, missä he viettivät viikonloppunsa, ja olivatko he naimisissa keskenään tai ehkä toisten kanssa. Dollylla oli elämässään Bernie, mutta en tiedä oliko Bernie aviomies, poika tai veli, koska myös Dolly oli syntynyt salamyhkäisenä.

En itse asiassa vielääkään tiedä, oliko Collins Trans-Siberian Fur & Fine Carpet Company aito firma vaiko pelkkä peiteyritys, jonka todellinen tehtävä oli tiedustelu. Kun yritin myöhemmin selvittää asioita, sain todeta että edessäni nousi seinä pystyyn. Tiedän että aina kun Markus-setä valmistautui messuille, olivatpa ne Kio-vassa, Permissä tai Irkutskissa, hänen vapinansa paheni, ja aina palattuaan hän vastaavasti ryyppäsi rajusti. Ennen messuja paikalle ilmaantui aina sujuvasanainen englantilainen nimeltä Jack, joka lumosi sihteerit, työnsi päänsä lajittelimon ovesta sisään ja tokaisi ”Peter hei, onko kaikki hyvin?” – ei koskaan Pierre – minkä jälkeen hän lähti Markuksen kanssa syömään laadukasta lounasta. Lounaan jälkeen Markus vetäytyi toimistoonsa ja pani oven lukkoon.

Jack väitti käyvänsä soopelikauppaa, mutta minä tiedän nykyään, että hän oli tiedustelualalla, koska kun Markus ilmoitti, että lääkäri kielsi häneltä messumatkat, Jack ehdotti että minä tulisin Markuksen sijaan lounaalle hänen kanssaan, ja sitten hän vei minut Pall Malliin Travellers Clubille ja kysyi, olisinko mieluummin halunnut

elämän muukalaislegioonassa, suhtauduinko yhteenkään tyttöystäväni vakavasti, miksi olin halunnut pois sisäoppilaitoksesta, vaikka olin nyrkkeilyjoukkueen kapteeni, ja olinko koskaan ajatellut tekeväni työtä maani hyväksi (hän tarkoitti Englantia), sillä jos minusta tuntui että liian nuori ikäni oli ryövännyt minulta mahdollisuuden sotapalvelukseen, nyt tarjoutui uusi tilaisuus. Hän mainitsi isän vain kerran, lounaalla, ja niin ohimennen, että tuntuu kuin asia olisi yhtä hyvin voinut unohtua täysin:

”Ai niin muuten, siitä sinun edesmenneestä, hienosta isästäsi. Ihan näin meidän kesken, etkä luonnollisestikaan kuullut tätä minulta. Onko selvä?”

”On.”

”Hän oli rohkea veikko ja teki kotimaalleen hemmetinmoisen palveluksen. Molemmille kotimailleen. Riittääkö?”

”No jos sinusta riittää.”

”Siispä malja hänelle.”

Malja hänelle, minäkin totesin, ja me joimme ääneti.

Hampshiressa oli tyylikäs maatalo, jossa Jack ja hänen kollegansa Sandy sekä tehokas tyttö nimeltä Emily, johon heti ihastuin, opettivat miten tyhjentää Kiovan keskustassa sijaitseva salainen postilaatikko – eli irtonainen tiili vanhan tupakkakioskin seinässä – jonka kopio heillä oli kasvihuoneessa. He opettivat minulle myös merkin, joka kertoi että sen tyhjentäminen kävisi päinsä – tässä tapauksessa merkinä toimi kaiteeseen sidottu repaleinen vihreä nauha. Tyhjentämisen jälkeen minun piti ilmoittaa asiasta nakkaamalla tyhjä venäläinen tupakka-aski bussipysäkin viereiseen roskikseen.

”Muuten, Peter, kun haet viisumia Venäjälle, voi ehkä olla viisaampi käyttää ranskalaista passia, ei englantilaista”, Jack tokaisi kepeästi ja muistutti, että Markus sedan firmalla oli yhteistyökumppani Pariisissa. ”Emilyn kanssa ei sitten ryhdytä mihinkään”, hän lisäsi siltä varalta, että minulla oli muita ajatuksia, kuten olikin.

*

Se oli siis ensimmäinen komennukseni, ensimmäinen hankkeeni Sirkuksessa (kuten sain myöhemmin tietää) ja ensimmäinen mielikuva itsestäni kuolleen isän kaltaisena salamyhkäisenä soturina. En enää muista kaikkia muita tehtäviä, jotka seuraavan parin vuoden kuluessa hoidin – niitä oli ainakin puolenkymmentä, ensin Leningradissa, Gdanskissa ja Sofiassa, sitten Leipzigissa ja Dresdenissä, eikä mihinkään niistä käsittäkseni liittynyt mitään merkityksellistä, jos unohdetaan se, että jokaiseen piti ensin latautua, ja sitten lataus piti saada purettua.

Vietin pitkiä viikonloppuja toisessa maatalossa, jossa siinäkin oli kaunis puutarha, ja opiskelin uusia temppeja kuten vastavakoilua ja esineen sujauttamista toiselle tungoksessa. Kaiken tämän keskellä, vaivihkaisessa seremoniassa South Audley Streetin tavallista esittävässä kerrostaloasunnossa, sain yllättäen haltuuni isän urheusmitalit, ranskalaisen ja englantilaisen, ja minulle myös kerrottiin, millaisin perusteluin ne oli aikanaan myönnetty. Miksi asiassa viivyteltiin sillä tavalla, olisin voinut kysyä. Olin kuitenkin jo oppinut olemaan kyselemättä.

Olin jo alkanut käydä Itä-Saksassa, kun pullea, silmälasipäinen ja lakkaamatta huolestunut George Smiley saapui elämäni eräänä sunnuntai-iltapäivänä Länsi-Sussexissa, jossa selvitystäni kuunteli ei enää Jack vaan karskin oloinen kaveri nimeltä Jim, tšekkitaukainen ja jotakuinkin ikäiseni, sukunimeltään Prideaux – siinä vaiheessa kun sain tietää hänen sukunimensä. Mainitsen hänet siksi, että myös hän oli sittemmin urani kannalta merkittävä.

Smiley ei sanonut selvityksen yhteydessä paljoakaan, istui vain ja kuunteli, tiirasi toisinaan pöllömäisesti pak-sujen lasiensa takaa. Puheiden päätyttyä hän kuitenkin ehdotti että kävisimme puutarhassa, joka tuntui loputtomalta ja jatkui puistona. Me rupattelimme, istahdimme penkille, kävelimme, istuimme jälleen, jatkoimme keskustelua. Rakas äitini, oliko hän elossa ja hyvävointinen? Hän voi oikein hyvin, kiitos vain kysymästä, George. Pikkuisen höperö jo, mutta hyvässä kunnossa. Entäpä isä sitten – olinko säilyttänyt hänen mitalinsa? Sanoin että äiti kiillotti ne joka sunnuntai, mikä olikin totta. En maininnut, että toisinaan hän kiinnitti ne rintaani ja itki. Mutta toisin kuin Jack, George ei koskaan kysynyt tytöistä. Hän varmaan ajatteli, että mitä enemmän, sen parempi.

Kun muistelen keskusteluumme nyt, en voi olla ajattelemta, että hän tarjoutui joko tietoisesti tai tiedostamattaan isähahmoksi, joka hänestä myöhemmin tuli. Tunne saattoi kuitenkin olla vain minun eikä hänen. Oli miten oli, kun hän lopulta esitti kysymyksensä, tuntui kuin olisin saapunut kotiin, vaikka koti oli kanaalin toisella puolella Bretagnessa.

”Me olemme tässä miettineet”, hän lausahti hieman pohdiskelevaan sävyyn, ”oletko koskaan harkinnut pysyvempiin hommiin ryhtymistä. Ihmiset, jotka ovat työskennelleet meille ulkopuolelta käsin, eivät välttämättä sopeudu sisälle. Mutta sinun tapauksessasi me ajatellaan, että sopeutuisit hyvin. Me emme maksa erityisen suurta palkkaa, ja ura jää monelta kesken. Meistä työ on kuitenkin tärkeää, kunhan sen tekijä välittää päämäärästä eikä kiinnitä yletöntä huomiota keinoihin, joilla siihen päästään.”

Mestarivakoojan paluu

Peter Guillam, Britannian salaisen palvelun entinen vakooja, kuulun George Smileyn kollega ja oppipoika, on vetäytynyt eläkepäiviksi maatilalleen Bretagneen.

Yllättäen hänet kutsutaan Lontooseen tekemään tiliä kylmän sodan aikaisista tapahtumista. Syyttäjänä toimii uusi sukupolvi, jolla ei ole mitään käsitystä siitä millaisessa maailmassa tuolloin elettiin. Jonkun on maksettava viattomien verestä, joka kerran vuodatettiin yhteisen hyvän nimissä.

Vakoojan perintö palaa John le Carrén maineikkaiden teosten *Mies kylmästä* ja *Pappi lukkari talonpoika vakooja* maailmaan terävänä ja kristallinkirkkaana, tasapainoillen nerokkaasti vanhan moraalien ja uusien sääntöjen välillä.

”Hurja ja kiehtova – täydellinen lopetus saagalle.”

Independent

www.tammi.fi

84.2

ISBN 978-951-31-9863-3